

Stasio Dambrausko 100-osioms gimimo metinėms: atminties takais prie žaliuojančių liepų

Vaikštinėdama tėviškėje žvelgiu pro pavasarinę žaliuojančių liepų skraistę, supančią sodybą, ir sugrįžta brangių atsiminimų nuotrupos, iš kurių šiandieną bandau sudėlioti mano dėdės, mamos brolio, politinio kalinio ir tremtinio Stasio Dambrausko (1919 – 1995) paveikslą. Šių metų gegužės viduryje minime brangaus žmogaus 100-ąsias gimimo metines. Atmintin įstrigo dėdės požiūris į gyvenimą – žmogus begaliniai mylėjęs Lietuvą, savo kraštą, savo tėviškę prie žaliuojančių liepų...

Stasys Dambrauskas gimė Alytaus apskrityje, Antnemunio valsčiuje, Bundorių kaime. Tėvai Jonas ir Teofilė Dambrauskai buvo stambūs ūkininkai, turėjo 53 hektarus žemės. Stasys buvo pirmagimis, vėliau, kas dveji metai šeimoje gimė dar penki vaikai: Magdalena, Petras, Elena, Monika ir Izabelė.

Mano mama Izabelė Dambrauskaitė-Palietienė (1929–2018) pasakodavo, jog Stasiukas buvo linksmo būdo. Pradinę mokyklą lankė gretimame Jovaišonių kaime. Vėliau įstojo į Alytaus gimnaziją. Mirus tėčiui, mokslus teko palikti, nes reikėjo dirbti ūkyje. Taigi, dar būdamas paauglys, ėmėsi visų žemės ūkio darbų. Pasodino sodybos šiaurės rytų pusėje apie 50 liepaičių. Būdamas dvidešimties Stasiukas jau buvo tikras ūkininkas. Žinojo ką, kada sodinti ir sėti, kada kulti ir kaip prižiūrėti augalus. O kur dar galvijų priežiūra ir kiti ūkio darbai, trobesių statyba. Vokiečių laikais teko į valsčių vežti pyliavą, viską tiksliai paskaičiavus nuo pasėlių ir gyvulių skaičiaus. Taip pat reikėjo valstybei mokėti mokesčius, organizuoti visus ūkio darbus, leisti seseris į mokslus. Drąsiai galima sakyti – Stasiukas buvo kaip tėtis.

1944 metais rusams okupavus Lietuvą, vokiečiai pasitraukė. Viskas pasikeitė. Vyrus pradėjo rinkti į tarybinę armiją. Buvo paimtas ir Stasiukas, bet sutarus su kariuomenės vadu, netrukus buvo paleistas, tačiau slapstėsi, nes žinojo, kad bus paimtas vėl. Kadangi negalėjo atsitraukti toli nuo namų, reikėjo dirbti ūkyje, išgirdęs, jog rusai atvažiuoja, pasislėpdavo bunkeryje, kuris buvo iškastas slyvyne, netoli sodybos teritoriją ribojančių, dar 19 amžiaus pabai-

goje jo senelio sodintų liepų.

Tačiau atėjo lemtinga diena. Buvo 1945 metų rugsėjis. Stasiukas su kitais vyrais arpavo grūdus kluone, ruošėsi rugių sėjai, tačiau į sodybą netikėtai atvažiavo rusai. Sučiupo Stasiuką, liepė parodyti ginklą, nuvarė už kluono, pasigirdo šūvis... Bet paskui pasimatė kaip Stasiuką mušdami varė už sodo Nemuno link. Ant kalno sustoję vėl mušė, matyt, reikalavo išduoti partizanus. Tada parsivarė į sodybą, jis įėjo į klėtį, surado „braunyką“, kurį atidavė rusams. Tada Stasiuką išvežė...

1946 metais Stasys Dambrauskas Karinio tribunolo buvo nuteistas 10 metų lagerio, 5 tremties. Įkalintas Magadano lageriuose, vėliau tremties laiku dirbo Magadano statybos treste, staliumi dailide. 1959 metais vedė Kazimierą Šulskytę, gimusią Šakių apskrityje, Griškabūdžio valsčiuje, Katių kaime, kalėjusią Berlogo lageriuose, nuteistą už partizanų ryšininkės veiklą Kauno apskrityje. 1960 metais abu susilaukė dukters Violetos, kurią meiliai Vijolyte vadino.

Stasys Dambrauskas su šeima sugrįžo į Lietuvą 1962 metais. Apsigyveno Kaune pažįstamų namuose Šiaulių gatvėje. Netrukus pradėjo dirbti Ketaus liejykloje „Centrolitas“, modelių meistru. Priklausė sodininkų bendrijai „Amaliai“, buvo Lietuvos bitininkų sąjungos, Kauno bendrijos „Bitutė“ narys. Nuo 1991 metų aktyvus Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos narys, sąjūdžio aktyvistas, Baltijos kelio dalyvis. Stebėtojas rinkimų apylinkėje, džiaugėsi laisva Lietuva, bet kartu ir nerimavo dėl jos ateities. Tada Lietuvos laisvė buvo labai trapi. 1992 metais neišrinkus prezidentu Stasio Lozoraičio sunegalavo – ištiko insultas ir daugiau nebeteko jo linksmo ir aktyvaus matyti...

Dėdė mylėjo gamtą ir mėgo keliauti po Lietuvą. Važiuodamas iš Kauno su automobiliu, visada sustodavo prie Balbieriškio atodangos. Stovint ant kalno rodydavo man kampinę tėviškės liepą. Visada sakydavo: „Kai oras aiškus ji visada matosi, va, tas aukščiausias medis tolumoje už miško“. Sykį važiuojant iš Alytaus buvome užsukę į

Stasio Dambrausko autoportretas. Magadanas, Rusija. 1957 metai

Punį, ėjome ant Punios piliakalnio, dėdė Stasiukas norėjo man parodyti Punios šilą iš Nemuno kitos pusės. Man, paauglei, vaizdas rodėsi nepaprastai didingas – tėviškės šilas lyg ant karalių delno. Šiais vaizdiniais man buvo skiepijama meilė Lietuvai.

Dažnai atvažiuodavo dėdė į savo tėviškę, kurioje gyveno. Dažniausiai atvykimas buvo siejamas su bičių apžiūrėjimu. Sode be mano tėčio avilių buvo ir dvi šeimos dėdės bičių. Dailus, lentelėmis apkaltas, geltonai dažytas avilys stovėjo arčiausiai gyvenamojo namo, netoli obels. Prisimenu, kad atvažiavęs eidavo pasižiūrėti bičių be jokios apsaugos, chalato ar dumtelių. Tik rimtesnius priežiūros darbus arba medų kopinėdamas rengdavosi bitininko aprangą. Akivaizdu, kad jį mylėjo bitės...

Dėdė buvo linkęs į medžio meistrystę. Rusijoje pasistatė namą, o Lietuvoje sodo namelį. Pasigamindavo ir baldus: spintas, lovas ar stalą – juk tais laikais netipinių, jaukesnių baldų tiesiog nebuvo galima įsigyti. Kitas jo pomėgis – fotografija. Gimus

dukrai nusipirko fotoaparata „Zorkij“ ir lagaminėlį su priemonėmis nuotraukoms daryti. Nuo to laiko, pasak pusseserės Violetos Gudaitienės, ji buvusi tėčio fotomodelis, visai ją fotografuodavo. Taip pat įamžindavo Magadane ir tremtinių susijėjimus.

Sugrįžęs į Lietuvą, vonioje įsirengdavo laikiną fotolaboratoriją ir mokė dukrą daryti nuotraukas. Prisimenu, kad dėdė juostinį fotoaparata visada veždavo su savimi. Fotografuodavo aplinką, žmones, su kuriais bendraudavo, vėliau padaręs nuotraukų jas dovanodavo. Gaila, tačiau dauguma nuotraukų yra išdalintos. Keletą nuotraukų turi įsigijęs Kauno IX forto muziejus.

Dėdė Stasiukas man išliko atmintyje kaip šviesaus veido, empatiškas, geras žmogus – Lietuvos patrioto pavyzdys. Apie S. Dambrausko visuomeninę ir politinę veiklą yra rašęs bendražygis Mindaugas Bloznelis nekrologe, laikraštyje „Tremtinys“, 1995 metų rugpjūtį.

Monika GINEIKIENĖ
Nuotraukos S. Dambrausko iš V. Gudaitienės asmeninio archyvo

„Centrolito“ modelių ceche. Kaunas. 1970 metai

Dambrauskų šeima pievoje. Magadanas, Rusija. 1961 metai